

Reflexen

A. Noordegraaf

De afgelopen maanden werd het nieuws beheerst door twee gebeurtenissen. Allereerst de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 9 juni en in aansluiting daaraan de perikelen rondom de kabinetsformatie. Voorts was er het WK voetbal in Zuid-Afrika. Opvallend was de rol die de media daarin spelen. Met name de tv blijkt een beeldbepalend medium te zijn. Debatten tussen de lijsttrekkers leken er op gericht de politieke leiders zo gunstig mogelijk voor het voetlicht te laten komen, niet zozeer vanwege de inhoud van hun program, maar vooral vanwege hun performance. Om maar zo hoog mogelijk te scoren in de publieke opinie. De beelden werden herhaaldelijk en tot vervelends toe uitgezonden. Typerend is dat direct na zo'n debat opiniepeilers klaar stonden om aan het volk te laten zien wie er gewonnen had en hoe veel mensen gekeken hadden. Opiniepeilingen kregen iets tirannieks. De verkiezingsuitslag bleek in menig opzicht evenwel anders dan men verwacht had. De media-aandacht had iets van een bombardement. Het kwam als een lawine op de kijker af. Menigeen zal een zucht van verlichting geslaakt hebben toen het spektakel voorbij was.

Koning voetbal

Maar de programmamakers behoefden niet stil te zitten. Het beeld verschoof van Nederland naar Zuid-Afrika waar in de laatste weken van juni en begin juli koning voetbal regeerde. De aanloop naar de wedstrijden, de wedstrijden zelf, de spelers, het publiek, de Oranjekoorts die Nederland massaal in zijn greep had... het werd breed uit gemeten. Alsof het ging om het allerbelangrijkste gebeuren van 2010. En passant werd tussen de sportverslagen door ook nog ander nieuws vermeld.

Het blijft een interessante vraag of de voetbalgekte door de massale media-aandacht wordt aangejaagd of dat de laatste een gevolg is van het eerste. Ook het bedrijfsleven moest er aan geloven. In menig bedrijf werd het werk onderbroken opdat men kon kijken. Het was zo goed voor de teamgeest in het bedrijf hoorde ik een directeur zeggen. Voor mijn gevoel een wel heel doorzichtige verklaring. Nederland in de greep van het WK. Hele straten kleurden oranje en de enkeling die er niet aan meedeed, werd er haast kwaad op aangekeken. Non conformisten waren in sommige buurten niet gewenst.

Binnen de reformatorische gezindte werd er doorgaans zeer negatief over geoordeeld. Ik vond niet alle argumenten even overtuigend. Ik ben allerminst een kenner en kan ook niet de concentratie opbrengen om zo'n twee uur constant te kijken, maar ik kan me wel voorstellen dat een goede wedstrijd voetballiefhebbers boeit en in spanning houdt. Voetballers zijn soms ware jongleurs met de bal. Wedstrijdsport is op zich niet verkeerd.

Toch hebben de critici wel een punt. De hysterie er om heen en de manier waarop de vedettes als helden worden binnengehaald roepen de vraag op: wat heeft dit nog met

gezonde sportbeoefening te maken? Gaat het nog om sport of is het een moderne vorm van religie? Bal en Baäl lijken dan gevaarlijk dicht bij elkaar te liggen. Afgoden zijn bovendien duur. De topsport is een bedrijfstak geworden waar miljoenen in omgaan. Voetballers verdienen exorbitante bedragen en worden verhandeld als koopwaar.

De spelen werden gehouden in Zuid-Afrika. Wie is er beter van geworden? Zeker, het enthousiasme onder de bevolking was groot. Zuid-Afrika is voorgoed in positieve zin op de kaart gezet, zegt men. Zelfs de beminnelijke bisschop Tutu sprak zich er positief over uit. Ik kan dat niet helemaal beoordelen, maar als de berichten kloppen, hebben de armen er weinig van geprofiteerd. De schaduwkanten van het moderne kapitalisme zijn in de topsport evident. Merkwaardigerwijs hoor je tegenstanders van het kapitalisme daar zelden over.

En wat te denken van de nationale sentimenten? Geen kwaad woord over gezond nationaal besef. Maar bij wereldkampioenschappen komt doorgaans een gevaarlijk soort nationalisme om de hoek kijken. Ik zou bijvoorbeeld niet graag in de schoenen van de verliezende Noord-Koreanen en hun coach staan. Wat je nu ziet is, dat mensen die doorgaans fel gekant zijn tegenover elke vorm van verheerlijking van de natie, ineens op de nationalistische toer gaan en het laten voorkomen alsof het aanzien van Nederland in de wereld afhangt van de prestaties van het nationale team. Het zegt intussen wel iets van een samenleving als zo'n evenement als een wereldkampioenschap moet zorgen voor de zo nodige cohesie in de samenleving.

In positieve zin kan gewezen worden op de wijze waarop de kerken in Zuid-Afrika ondanks hun kritiek op de excessen dit evenement aangrepen om op allerlei wijze present te zijn met de boodschap van het evangelie via pastoraat, gebed, evangelisatieacties, gastvrijheid en kinderactiviteiten.

De pastoor van Obdam

Kerk en voetbal. De pastoor van Obdam droeg op de zondag waarop de finale gespeeld werd een Oranjemis op. Gehuld in een oranje priestergewaad ging hij voor in een met vlaggetjes versierde kerk. Aan de mis was een fluitsignaal en een aftrap in de kerk vooraf gegaan; er werd na afloop een voetballied gezongen en er stond een doel op het altaar. De kerkleiding vond dat het te ver ging en de pastoor werd geschorst om tot bezinning te komen. Of deze maatregel wijs is, kan ik niet beoordelen. Wat me te denken heeft gegeven is de golf kritiek die bisschop Punt over zich heen kreeg. Massaal betuigden parochianen in den lande hun sympathie voor de pastoor. De man kreeg toch maar mooi de kerk vol, wist de jeugd aan te spreken en speelde in op de ervaring van zijn hoorders. Het doel heiligde kennelijk de middelen. 'Als de kerk volzit', zei een parochiaan, 'heb je de kans om aan hen allemaal de religieuze boodschap mee te geven'.

Je kunt aan de ervaringen van mensen en hun leefwereld niet voorbijgaan. Hoorders haken snel af als ze het gevoel hebben dat het in de eredienst over heel andere dingen gaat dan waarmee ze in de week geconfronteerd worden, als de gewone levenservaringen totaal geen rol spelen. Maar hoever gaat dit? In de eredienst treden we voor het aangezicht

van de heilige God. Bijbelse spiritualiteit heeft als kenmerk de eerbied. Dat bepaalt vorm en inhoud. Verontrustend vind ik dat de vele sympathiebetuigingen er blijk van gaven hoezeer het besef van het heilige en vooral wie de Heilige is teloor dreigt te gaan. Onze geseculariseerde cultuur weet nauwelijks raad met het heilige. Maar, zo schreef de atheïstische filosoof Ger Groot in *Trouw* van 12 juni, men moet de ogen niet sluiten voor het heilige en het afdoen als iets achterlijks dat definitief overwonnen moet worden. De strijd tegen het heilige heeft bij hen die elke rest van het sacrale willen uitwissen een bijna belijdenisachtige zwaarte gekregen, die het meest naïeve fundamentalisme naar de kroon steekt'.

De kerk ademt altijd de geest van de tijd in. Verzet tegen sacralisering ontaardt niet zelden in popularisering en secularisering. De pastoor van Obdam heeft het stellig heel goed bedoeld, maar een voorganger in de liturgie is geen conferencier, zoals Antoine Bodar ergens schreef. Het bruggetje dat de pastoor wilde slaan naar de gevoelens van zijn parochianen rondom zo'n finale, is dan toch een brug te ver. Ik herken in de uiteenlopende reacties op de viering in Obdam de discussies die er ook op protestants erf gaande zijn over eredienst en liturgie in de context van onze tijd. In de diensten waarin ik voorga is vaak ruimte voor een kinderlied. Daar is veel voor te zeggen. Maar soms zit ik met kromme tenen te luisteren naar bepaalde liederen die qua woordgebruik ronduit platvloers zijn en qua inhoud op gespannen voet staan met wat in een gereformeerde visie op prediking en liturgie verwacht mag worden. Wie er wat van zegt, krijg al snel als antwoord: de kinderen vinden het leuk en begrijpen het op die manier beter. Het spreekt ze aan. En als kinderen groter worden? Moet een kind ook niet het besef bijgebracht worden dat het een eredienst betreft? Een kerkdienst is geen show en een voorganger geen entertainer.

Het criterium voor een goede en eigentijdse liturgie is niet of mensen het mooi of leuk vinden, en evenmin of het mensen trekt. Ik pleit niet voor starheid en formalisme, laat staan voor verouderde en versleten vormen. Ik besef zeer wel dat de postmoderne kerkmens moeilijk meer warm loopt voor een uniforme liturgie met een strak patroon volgens het boekje. Vele kerkdiensten kenmerken zich door een vermenging van stijlen: Geneefse psalmen, Opwekking, Liedboek, Psalmen van nu enz. Marcel Barnard spreekt over 'bricolage-liturgie', liturgie als 'knip- en plakwerk' als typering van de huidige tendensen. Daar moeten we op een verantwoorde manier mee omgaan. Het helpt niet nostalgisch naar het verleden te kijken. Liturgie zit altijd in het spanningsveld van traditie en eigentijdse ervaring. Verscheidenheid kan ook iets moois hebben. Maar de kerk is ook in haar liturgie katholiek. Zij kan de rijke erfenis van het verleden niet negeren en zal toch ook hebben te zoeken naar bijbelse criteria. We zullen bij alle vernieuwing het besef moeten levend houden dat wij samenkomen voor het aangezicht van de heilige God die in Christus ons nabij is. Er valt op dit terrein nog veel te doordenken en te doen.

Het politieke landschap na de verkiezingen

Het politieke landschap vertoont na 9 juni een verwarrend beeld als gevolg van de uitslag van de verkiezingen. De nek-aan-nek race tussen VVD en PvdA, het verlies

van het CDA en de winst van de PVV zorgden voor een politieke aardverschuiving. Opiniepeilingen bleken er naast te zitten. De grote winst van de PVV is een symptoom van het wantrouwen over en de onvrede met de gevestigde politiek. Geen politicus kan daar omheen. Het is niet wijs om deze partij te demoniseren; dan doe je hetzelfde wat je Wilders c.s. verwijt. Dat neemt niet weg dat het zorgelijk is dat een partij als de PVV zo aanspreekt. En waar brengt de PVV ons? Wilders mag terechte vragen stellen als het gaat om veiligheid en zorg, maar het spelen op sentimenten geeft niet zoveel vertrouwen dat zijn partij beschikt over constructieve antwoorden. Kun je regeren met een partij als de PVV die op een vaak smakeloze en generaliserende manier haar anti-islam standpunt naar voren brengt? Zijn de grondbeginselen van onze rechtsstaat bij die partij veilig? Hoe zal het gaan met het vluchtelingenbeleid, godsdienstvrijheid, ontwikkelingshulp?

Dramatisch was het verlies van het CDA. Tot de jaren '60 hadden de christelijke partijen een meerderheid, nu bezetten zij nog geen dertig zetels. Nog zie ik het beeld voor me van een aangeslagen minister-president toen hij zijn vertrek als partijleider aankondigde. De golven van kritiek waarbij niet zelden op de man gespeeld werd laten zien hoe hard het politiek bedrijf is. Wat je ook op zijn beleid tegen kan hebben, de wijze waarop hij zich de jaren door onder moeilijke omstandigheden heeft ingezet voor land en volk, ook in internationaal verband, verdient veel respect.

Over de oorzaken van de nederlaag van het CDA is veel gezegd: Was men Balkenende moe? Was het onvrede met de campagne? Met een te weinig geprofileerd beleid? Het zal wel een complex van factoren zijn. Duidelijk is in elk geval dat de secularisatie doorwerkt. Geloof en politiek hebben voor velen nauwelijks iets met elkaar te maken, althans niet in die zin dat men stemt op een partij voor wie het evangelie de beslissende bron van inspiratie is. Pragmatisme en materialisme zijn de overheersende waarden. Tekenend is dat ook op de Veluwe – een gebied waar christelijke partijen decennialang de toon aangaven – de PVV fors gewonnen heeft. De secularisatie is niet de enige factor. We hebben ook te maken met de invloed van het postmoderne individualisme. Velen stemmen niet meer uit beginsel. Men zapt, kiest, vergelijkt en volgt de stemwijzer. Soms tot op het laatste moment in het stemhokje wikt en weegt men.

Hoe nu verder? Hier en daar hoor je stemmen opgaan die er voor pleiten de grondslag van het CDA te verruimen. Mensen met een niet-christelijke levensovertuiging zouden zich dan ook thuis kunnen voelen bij de partij. Vooral mikt men op de grote steden. Maar door anderen is terecht opgemerkt dat verruiming een politieke partij koersloos maakt. Bovendien levert het electoraal nauwelijks iets op. De jaren door stemden velen die met het christelijk gedachtegoed niet zoveel hadden, op het CDA. Maar dit keer heeft men kennelijk deze groep niet vast kunnen houden. Heroriëntatie zal vooral bezinning op de C moeten zijn. Wat kan de C betekenen voor christelijke politici die regeringsverantwoordelijkheid willen dragen? Wat betekent het christelijk geloof voor politieke en sociale vragen? Rooms-katholieken en protestanten kunnen beiden putten uit een rijke traditie van christelijk-sociaal denken.

De verkiezingsuitslag heeft ook gevolgen voor de kabinetsformatie. Het vormen van een regering die op een solide meerderheid kan steunen, zal niet eenvoudig zijn, of je nu

over rechts of over links gaat. Ik word niet vrolijk van alles wat zich rondom de kabinetsformatie afspeelt. Je kunt je niet helemaal aan de indruk onttrekken dat partijbelangen zwaarder wegen dan het landsbelang. Waarom wijzen politieke partijen bepaalde meerderheidscombinaties af? Uit principe of vanwege electorale motieven? Op het moment dat ik de laatste hand leg aan deze reflexen zijn er onderhandelingen tussen CDA, VVD en PVV over een minderheidskabinet met gedoogsteun van de PVV. Of het er ook van komt? Wat de uitkomst zal zijn, is nog moeilijk te zeggen. Mogelijk is er meer helderheid als de lezer deze reflexen onder ogen krijgt.

Het is al met al een verwarrende situatie. Ik heb in deze weken herhaaldelijk moeten denken aan het woord van de Spreukendichter: 'Als er geen visioen is, wordt een gemeenschap teugelloos, – bewaakt die het onderricht, zalig is hij!' (Spr. 29:18, vert. Naardense Bijbel). Waar zijn de mensen die met visie en gezag leiding kunnen geven in een tijd waarin onze samenleving voor gigantische problemen staat? In de besprekingen valt erg veel nadruk op de financiële en economische vragen. Ik wil die niet bagatelliseren. Een overheid die de zorg heeft voor zeventien miljoen onderdanen moet zorgen dat het huishoudboekje op orde is. Maar er is meer dan markt en geld. Dat zijn geen absolute waarden. Er is ook de sociale problematiek, de zorg voor milieu en natuurbeheer, de verantwoordelijkheid voor de armen hier en elders, de vragen rondom levensbegin en levenseinde.

De crisis reikt verder dan het economisch-financiële. Ze heeft een geestelijke wortel. De olieramp in de golf van Mexico is toch teken aan de wand dat een materialistische levensinstelling vastloopt en krachten ontketent die je niet meer kunt beheersen. Een overheid heeft recht en gerechtigheid na te streven, door het kwaad, waar mogelijk in te dammen en een schild voor de zwakken te zijn. Waar zullen straks de hardste klappen vallen als het bezuinigen betreft? Gaan wij voor een samenleving van 'halen, hebben en houden' of voor een samenleving waarin mensen bereid zijn verantwoordelijkheid voor elkaar te dragen? Ik ontveins de moeilijkheden niet die dat voor een regering met zich meebrengt in een pluralistische maatschappij die nu eens deze kant en dan weer die kant op drijft. Ik besef ook dat de politiek maar een bescheiden bijdrage kan leveren. Zij kan geen betere wereld scheppen, laat staan de hemel op aarde brengen. Dat is Gods werk. Dat is de hoop die ons draagt. Maar vanuit die hoop zijn wij geroepen in alle bescheidenheid te doen wat onze hand vindt om te doen en goede beheerders te zijn. Daarom wordt in de Bijbel het gebed voor de overheid ons op het hart gebonden. Het is de beste dienst die we een regering kunnen bewijzen en tegelijk ook zoals Koopmans eens heeft opgemerkt, de meest kritische bijdrage.

De *core-business* van de kerk

Betrekkelijk kort na de verkiezingen schreef de scriba van de PKN, dr. A.J. Plaisier: 'De kerk valt niet om met een vorige regering en wordt evenmin gebouwd met de volgende. We gaan dus vrij en vrolijk door met onze *core-business*, getuige te zijn van Christus. Een betere bijdrage aan ons land kunnen we niet leveren'. Dat is een nuchter

en wijs woord. Maar zo'n uitspraak mag geen vrome kreet worden. Want komt het geluid van de kerk nog over? Zijn we als kerk geen deel van het probleem?

Een paar weken geleden keek ik naar de laatste uitzending van de EO-serie *God in de lage landen*. De presentator Ernst Daniel Smid – die overigens naar eigen zeggen weinig met de kerk heeft – deed zijn werk bekwaam. Inhoudelijk viel het me niet mee. Het ging over de jaren '60 tot heden. Wie kwamen er in beeld? Kuitert en Hendrikse kwamen uitvoerig aan het woord en verder Maasbach en enkele andere charismatici. Een kijker die niet op de hoogte is, moest wel de indruk krijgen dat het met de gevestigde kerken een aflopende zaak is. Waarom werd er op geen enkele wijze melding gemaakt van het feit dat van zondag tot zondag in vele kerken het Woord opengaat en er een gemeente is die de lofzang gaande houdt?

Is zo'n vraag geen doekje voor het bloeden om de ernst van de malaise te verdoezelen? Eind mei belegde de Gereformeerde Bond een conferentie over 'geestelijk leiding geven vandaag'. Via de website van de IZB kon ik kennis nemen van enkele lezingen die daar gehouden zijn. Onder andere door ds. C.M.A. van Ekeris uit Breukelen, die de situatie van vandaag vergeleek met een dikke geestelijke mist waar mensen niet meer te bereiken zijn. 'Onze cultuur', zei hij, 'kan een cocon om je heen leggen waardoor alle geloofstaal je bij vlagen vreemd wordt'.

Wereldwijd is het christendom de grootste religie, maar de kerkverlating in Nederland roept de vraag op of de kerk in ons vaderland niet bezig is volledig te verdwijnen uit een land. Het geloofsgoed lijkt te verdampen. Een krimpende kerk, de malaisestemming, de innerlijke secularisatie...zulke dingen doen pijn. We weten van de aangrijpende mogelijkheid dat de kandelaar kan worden weggenomen. 'Gods Woord en zijn genade is als een zwevende regenbui, die niet weer komt, waar hij geweest is', schreef Luther eens en hij voegde er aan toe: 'En jullie Nederlanders moeten niet denken dat je hem eeuwig hebben zult, want ondankbaarheid en versmading zal hem ook bij u niet laten blijven. Grijpt daarom toe en houdt vast! Luie handen moeten gebrek lijden'.

Dat houdt een appel in. Voor berusting en fatalisme is geen plek. Het is goed om in zo'n situatie nog weer eens met nieuwe ogen de zeven brieven uit Openbaring 2 en 3 te lezen. Woorden van de verhoogde Christus, waarin appel en bemoediging, waarschuwing en belofte doorklinken. Woorden gericht aan een marginale gemeente in een heidense cultuur. Woorden die ons oproepen ernst te maken met het apostolisch getuigenis, het getuigenis van de Heilige Geest die herschept en vernieuwt.

Waar staan wij voor?

Prof. dr. A. van de Beek spreekt in zijn boek *Is God terug?* over de noodzaak van een nieuwe reformatie. Zoiets kan een kreet worden. Van de Beek is zich dat bewust. Onze situatie is in een plurale kerkelijke wereld moeilijker dan in de zestiende eeuw. Zoveel kerken, zoveel meningen. Ook binnen de Protestantse Kerk heerst een diversiteit aan opvattingen. Dat komt de helderheid en de duidelijkheid bepaald niet ten goede. Het gaat daarbij niet om een verschil in accent. Dat bleek me nog weer eens toen ik las wat

ds. Wilma Hartogsveld, de nieuwe voorzitter van *Op goed gerucht* te berde bracht in het blad *Volzin* van 25 juni. Bij haar geen spoor van toberigheid over de kerk. De openheid voor kerk en geloof is volgens haar veel groter dan twintig jaar geleden. Ze wil ook geen onderscheid maken tussen gelovig en niet-gelovig. ‘Het is maar de vraag of geloven en regelmatige kerkgang veel met elkaar te maken hebben’, zegt ze. Het aannemen van geloofswaarheden is voor haar passé. Het gaat voor haar om de manier waarop je met de mensen en met de wereld om je heen omgaat.

In zo’n visie blijft van de kerk als belijdende gemeenschap niet veel over. Ook de inhoud van het christelijk geloof verdamppt. Wie van geloven een soort levenskunst maakt, ontkomt niet aan het moralisme, hoe eigentijds ook ingekleed. Geloofswaarheden passé? En het apostolisch getuigenis dan aangaande God, Jezus Christus en zijn heil, de Heilige Geest en de toekomst? Om het te zeggen met een bekende dogmatische onderscheiding: we moeten de *fides quae* en de *fides qua* bij elkaar houden. Geloven is, zegt het oude leerboek van de kerk, kennis en vertrouwen. Geen steriel systeem, maar levende, bevindelijke geloofspraktijk. Geen aannemen van een stelsel van waarheden – daarin heeft Hartogsveld gelijk – maar wel een levende relatie tot Christus, onze Heiland, die zich in zijn Woord laat vinden. Het is vandaag de dag in om over tastend en zoekend geloven te spreken. Ik kan daar inkomen. Wij kunnen niet over God en zijn heil beschikken. God lijkt wel diep verborgen in onze wereldnacht. De aanvechtingen zijn vele. Geloven is niet vanzelfsprekend, maar een wonder. Er is een vorm van zekerheid die meer *securitas* is dan dat ze de bijbelse *certitudo* vertolkt. Niettemin geloven is meer dan zoeken. Ik denk aan de psalmen waar in nood en aanvechting toch rust gevonden wordt in de vastheid van Gods beloften, aan Job die op de puinhopen van zijn bestaan belijdt: ‘Ik weet, mijn Losser leeft’ (Job 19:25). Geloofskennis: daar heb ik de erediens voor nodig, de kerkgang, het gebed, de omgang met de Schriften, de viering van het Avondmaal.

Daarom dient de kerk – zonder zich te overschreeuwen en zonder te vluchten in stoere parolen en steriele waarheden – duidelijk te zijn in haar boodschap. De kern van die boodschap is dat God in Jezus Christus naar ons toe gekomen is. Het is het grote verhaal van evangelisten, apostelen en profeten dat we mogen doorgeven aan onze tijdgenoten. In bescheidenheid en ootmoed, maar ook in vrijmoedigheid die ons van Godswege geschonken wordt. Waar staan we als kerk nog voor? Een kerk die bij de tijd is, zal een tegenstem dienen te zijn tegen een postmodern relativisme dat de vraag naar de waarheid laat verdampen in een subjectieve mening waarbij ieder zijn of haar waarheid heeft.

De kerk een aflopende zaak? ‘Als het er gezien de cijfers van de kerksluitingen veel van weg heeft dat God momenteel in West-Europa wordt begraven, dan komt het er op aan niet weg te lopen bij de begrafenis’, zei ds. Wim Dekker tijdens de viering van het 75 jarig bestaan van de IZB. En hij voegde er aan toe: ‘In de begrafenisstoet getroffen worden en je laten verrassen door tekenen van opstanding, dat is kerk zijn in de komende jaren’. Soms zien we kleine tekenen, soms zien we ze niet. Maar toch mogen we weten dat in de opstanding van Christus er een nieuwe werkelijkheid is geschapen. Christus’ opstanding wijst heen naar de grote toekomst. Kerk-zijn is niet nostalgisch terug kijken, maar je laten verrassen en bemoedigen, wachtend op zijn verschijning.

Verschuivingen

Honderd jaar geleden stierf Philippus Jacobus Hoedemaker. Voor zover mijn waarneming reikt heeft het niet geleid tot een hausse aan herdenkingen. Het *Reformatorisch Dagblad* wijdde er drie artikelen aan. En hier en daar zal er in de kerkelijke pers nog wel iets gezegd zijn. Maar veel handen krijg je voor zijn theocratisch visioen aangaande heel de kerk en heel het volk niet op elkaar. Trouwens evenmin voor de kersteningsidealen door middel van de kerk als organisme van Hoedemakers antipode, Abraham Kuyper. *Sadder and wiser* als we geworden zijn door de achter ons liggende decennia, zijn we kopschuw geworden voor de grote idealen als het gaat om de roeping van de kerk tegenover overheid en volk in de samenleving.

Op de eerder genoemde conferentie van de Gereformeerde Bond verwoordde dr. H. de Leede het als volgt: ‘Het spreken over de kerk vanuit de grondwoorden van verbond, kinderdoop, belofte en heilsrealisering – met mogelijk nog de verfijningen vanuit een dubbele predestinatieleer (met als gevolg noties als tweeërlei kinderen des verbonds, etc.) – is theologisch discutabel, en inadequaat in onze missionaire en gesecculariseerde context’.

Juist vanwege die context zie je ook verschuivingen in onze ekklesiologische bezinning. Decennia lang grepen we terug op de vaders van de Reformatie, de kerkvisie van Calvijn, Bucer, Guido de Brès en anderen. In de twintigste eeuw werd dat vooral door Van Ruler uitgewerkt in een visie op de kerk als kerk voor het volk met een duidelijk theocratisch visioen.

Ik zeg niet dat Calvijn niet meer meespreekt, maar het valt me op dat er de laatste jaren andere identificatiefiguren en bewegingen naar voren komen. Er is veel aandacht voor de Vroege Kerk in de eeuwen voor keizer Constantijn. Haar worsteling om in een heidense wereld cultuurkritisch de naam van Christus hoog te houden en Hem na te volgen tot in het martyrium toe wordt als richtinggevend gezien voor de weg van de kerk van vandaag. Een pelgrimerende kerk is vreemdeling op aarde, op weg naar een hemels vaderland. Met name in de publicaties van Van de Beek wordt dit uitgewerkt.

Ik noem in de tweede plaats de aandacht voor de Amerikaanse ethicus en theoloog Stanley Hauerwas met zijn pleidooi voor de kerk als een contrastgemeenschap in onze cultuur. Hauerwas is in dat opzicht sterk beïnvloed door de mennonitische theoloog John Howard Yoder voor wie de christelijke gemeente een alternatieve politieke en morele gemeenschap is. Voor Hauerwas is het Constantijnse tijdperk een grote vergissing die uitgelopen is op een aangepast cultuurchristendom. Je wordt herinnerd aan G.J. Heering die decennia geleden al sprak over de zondeval van het christendom.

Het echech van het cultuurprotestantisme en van een optimistische apostolaatstheologie die verandering van de maatschappij hoog in het vaandel had, heeft er ongetwijfeld toe geleid dat Hauerwas ook binnen de gereformeerde gezindte zoveel positieve respons krijgt. We ontdekken het waarheidsmoment in de doperse gemeentevisie en hun streven naar levensheiliging. De Amerikaanse historicus James Kennedy ziet in Hauerwas een goede mogelijkheid voor orthodox-gereformeerde gemeenten/kerken om krachtiger aanwezig te zijn in het publieke domein.

Ik ben er van overtuigd dat èn de vaders van de Vroege Kerk en een eigentijds theoloog als Hauerwas ons veel te zeggen hebben als het gaat om vernieuwing en diepgang in onze kerk, om een levensstijl in navolging van Christus, om een eerbiedige omgang met de Schrift die trouw is aan wat er staat zonder fundamentalistische krampachtigheid. Het kan ons helpen in de bezinning op een ekklesiologie die bij de tijd is. Wie spreekt over de kerk als vreemdeling en als contrastgemeenschap staat ook voor de vraag om opnieuw te doordenken wat de doop als inlijving in de nieuwe gemeenschap van Christus' lichaam betekent.

Impliceert dat nu dat het spreken over het verbond in onze situatie niet meer adequaat is, zoals De Leede van oordeel is? Omdat zijn opmerkingen aanduidingen in telegramstijl zijn, is moeilijk na te gaan hoe hij een en ander precies bedoelt. Als het gaat om een bepaald soort verbondstheologie in de lijn van Hoedemaker en Wormser, kan ik zijn opmerking plaatsen. Maar het is niet het hele verhaal. Prof. dr. W.C. van Unnik leerde ons in de jaren '50 al dat in het Nieuwe Testament verbond en koninkrijk Gods samenhangen en hij wees daarbij op de avondmaalswoorden uit de synoptische evangeliën over het nieuwe verbond (vgl. Jer.31). In Paulus' prediking van de rechtvaardiging speelt het verbond met Abraham een grote rol (Rom. 4; Gal. 3). De eerste brief van Petrus, de brief over de vreemdelingschap, omschrijft de gemeente in 1 Petrus 2:9 in bewoordingen die herinneren aan Exodus 19. De gemeente deelt in de zegen van het verbond van God met Israël en is zo missionair gericht op de wereld. In die zin zou ik graag de betekenis van het verbond voor een missionaire kerk in onze cultuur willen doordenken.

Al te vaak is het spreken over het verbond verbonden met een zeer bepaald spreken over de volkskerk of een nationale kerk. Dat is anno 2010 beslist inadequaar. Anderzijds: juist wanneer we tegen de draad van het postmoderne subjectivisme en versplintering in willen gaan, zou het wel eens van grote waarde zijn de bijbelse noties in het spreken over het (nieuwe) verbond vast te houden.

Kerk als contrastgemeenschap. Een aansprekend beeld. Wie zal niet het verlangen delen naar een kerk die dicht bij haar Here leeft en zo dicht bij de ander. Een kerk die een huis voor de ziel is (H. de Roest) en zo een hart voor de wereld heeft! Het is ook een riskant beeld. Spreken over een contrastgemeenschap kan ook iets wettisch en zelfgenoegzaams krijgen. Tegenover de doperse nadruk op de heilige gemeenschap is het goed om met Kolhbrugge te blijven zeggen dat de kerkmensen uit hetzelfde hout gesneden zijn als de wereld. Wij ademen in deze cultuur. Wij zijn heilig in Christus. Levensheiliging ontspringt aan de verbondenheid met Hem en blijft in deze bedeling een torso.

Wat de Vroege Kerk betreft, kun je zo maar overspringen van de eerste eeuwen naar de 21^e eeuw? Is het Constantijnse tijdperk alleen maar verval? Doe je daarmee recht aan de geschiedenis en vooral aan het werk van de Geest die wegen schrijft in de tijd? Zeker, het *corpus christianum* is verleden tijd. Met De Leede zeg ik: geen theocratische dromen, laat staan een politiek program! Maar theocratie als belijdenis is een ander verhaal. Wie Paasliederen zingt en Christus belijdt als Heer over het volle leven, is in die zin een theocraat!

Personalia

Op dinsdag 6 juli promoveerde de Langerakse predikant Theo Pleizier tot doctor op een proefschrift *Religious Involvement. A Grounded Theory study in empirical theology and homiletics*. Promotor was prof. dr F.G. Immink. Tijdens de promotie werden met name de methodologische aspecten geroemd en zelfs voorbeeldig genoemd. De bijdragen van enkele buitenlandse theologen aan de oppositie laten zien hoezeer dit onderzoek internationaal van karakter is. Van harte feliciteer ik de jonge doctor. Verheugend dat een toenemend aantal jonge theologen zich meldt en laat zien hoe vitaal de gereformeerde theologiebeoefening is.

Ook een hartelijke felicitatie aan het adres van prof. dr. W.J. van Asselt. Bij zijn vertrek als docent geschiedenis van het gereformeerd protestantisme aan de Universiteit van Utrecht kreeg hij een *Festschrift* aangeboden: *Scholasticism Reformed*. Van Asselt, researchprofessor aan de Evangelische Theologische Faculteit in Leuven heeft zich samen met anderen ingezet voor een eerherstel van de gereformeerde scholastiek. Zoals ook uit zijn bijdrage in dit nummer van *Theologia* blijkt, getuigt een groot aantal publicaties van zijn deskundigheid op dit onderzoeksterrein.

Voorts memoreer ik de benoeming van dr. T.E. van Spanje per 1 augustus tot bijzonder gasthoogleraar aan de St. Paul's University in Nairobi-Limuru (Kenia). Van Spanje zal via internet doctoraalstudenten begeleiden die zich specialiseren in het vakgebied Nieuwe Testament. Ook zal hij enkele gastcolleges verzorgen. Ik wens hem veel vreugde toe bij de vervulling van deze nieuwe taak. Tenslotte wil ik niet onvermeld laten dat ons redactielid prof. dr. G. van den Brink een jaar naar het 'Center of Theological Inquiry' (CTI) in Princeton gaat in het kader van zijn studieverlof. Hem kennende ben ik er van overtuigd dat hij er een goed gebruik van zal maken. Ik denk te spreken namens onze hele redactie als ik hem een vruchtbaar studieverlof toewens en ik zie met spanning uit naar de publicaties die hij aan het voorbereiden is. Meer en meer gaat het theologisch onderzoek een internationaal karakter dragen. Ook voor de beoefening van de gereformeerde theologie is gesprek en contact met vakgenoten in het buitenland verrijkend en stimulerend.